

НЕ ПОДХОЖДА НА ПРИРОДАТА ДА СЕ ПОВТАРЯ:

ЛАЙБНИЦ И ВЕЧНОТО ЗАВРЪЩАНЕ

АЛЕКСАНДЪР ЛОЗЕВ

ABSTRACT: *Unfitting for the Dignity of Nature: Leibniz on Eternal Recurrence.* The focus of the following study is Fichant's 1991 edition of the texts of Leibniz accompanied by an extended postscript. An alternative reading is proposed here. It is argued that Leibniz is entertaining a paradox, adducing to it various realistic features.

KEYWORDS: Leibniz, history of ideas, early modern philosophy, eternal recurrence, paradox

По собствените думи на Лайбниц: „Неподобаващо за достойнството на природата е предходното само да се повтаря“¹. Става дума за очевидно реторически аргумент, чиято слабост няма как да остане незабелязана: някаква образност, „достойнство на природата“, да служи за основание на абстрактно твърдение. Твърдението се намира в текст, датиран от първите месеци на 1701 г., във време когато Лайбниц несъмнено е в цветуща форма. Поради това следва да бъде отчитана и обратната перспектива - може би става дума за нещо, което той представя или пък сам намира за достатъчно очевидно, така че да не привежда по-сериозна аргументация. В тази алтернатива се намира и интригата, която може да породи по нататъшния интерес към текста и контекста. *Академичното издание* на Лайбниц следва хронологията, но и след десетилетия труд продължава да е незавършено, като късните работи все още очакват издаването си в канонична форма. Марсел Фишан, участник от френска страна в начинанието, издава в 1991 г. една тънка книжка, включваща слабо познати и неиздавани текстове под общото заглавие „*За хоризонта на Човешката ученост.*“², която се възползва и от свободата да проследи във времето един единствен тематичен детайл. Би могло да се счита, че последната работа, включена в

¹ “[...] dignitati naturae consentaneum non est ut priora tantum repetantur [...]” (Leibniz, 1991: 58).

² Leibniz, G. (1991), *De l'Horizon de la doctrine humaine (1693). La restitution universelle (1715). Textes inedits, traduits et annotes par M. Fichant, suivis d'une postface "Plus ultra"*, Paris: Vrin. По-нататък текстовете на Лайбниц от издаването на Герхард са цитирани по стандарта (GP том. с), от Академичното издание (А том. с).

изданието и носеща заглавието *Апокатастасис*, представлява завършека на темата и тя рестроспективно би осветлявала по-ранните варианти.

Малко по-конкретно, може да приеме, че текстовете са три, като първият и последният са в по два различни варианти, (т.е. общо пет³). Към тях са добавени писма и други свързани документи, а след тях е публикувана студия на Фишан, заемаща половината от обема на книгата; нейни преработки са публикувани на немски и испански (Fichant 1991, 1991a; 1992). Начинанието е ценен принос в специализираната изследователска област, в която отзвукът от него постепенно расте: Николас Решер, сам компетентен коментатор на Лайбниц, публикува своя вторична студия (Rescher, 2004), а неотдавна Дейвид Форман е подхванал активно разработването на тематиката (Forman, 2016; 2018).

„Атомистична комбинаторика, разпростряна над историята” казва Фишан⁴, с което резюмира ходът на идеите, проследявани в неговото издателско начинание. Той се гради над лесно проследима хронология: младият Лайбниц пише бакалавърска работа за Комбинаторното изкуство⁵ и към началото на 90-те г. от XVII в. се връща към темата, като пише за изчерпването и големите числа. В самото начало на 1701 г. пише по същия повод до Фонтенел, разнообразявайки и допълвайки своята идея. В 1700 г. появата на книга, озаглавена *Mysterion apokatastaseos panton* (Petersen, 1700), привлича вниманието на интелектуалните кръгове, в които е въввлечен Лайбниц, а неговият отклик е изцяло положителен и през следващите години той кореспондира с автора. Около година преди смъртта си той написва двата варианта на работа, озаглавена първоначално *Апокатастасис пантон*, което в последствие е съкратено до първата дума.

По-анекдотично, всичко започва като че ли с един популярен цитат от комедия на Теренций: „ще дойде време когато вече няма да се казва нищо, което да не е било казано“.⁶ Лайбниц, който е историк в Хановерския двор, е

³ по-подробното им описание е в Приложение след края на настоящия текст.

⁴ “Une combinatoire atomistique etendue a l’histoire” (Fichant, 1991: 180).

⁵ G.W. Leibniz, *Dissertatio de arte combinatoria*, 1666. Комбинаторните изброявания често водят до появата на много големи числа, т.н. комбинаторна експлозия; с добиване на математически умения по-късно Лайбниц съобразява, че така лесно може да конструира пример, впечатляващ от броя на песъчинките, изчислен от Архимед .

⁶ Теренций (*Nullumst iam dictum quod non dictum sit prius. Eunuchus*, Prol., l. 41).

претълкувал тази крилата фраза, отбелязвайки, че ако говоренето е за случки, тя означава и че няма да се случва нищо, което вече да не се е случвало, още повече самото повтаряне е пример за това. Преходът от описание към действителност е, разбира се, далеч по-комплициран, но идеята е отчетливо доловима. По-нататък идва инсценировка в духа на *Вавилонската библиотека*, представена в паметната (за нас) творба на Борхес (Борхес, 1989: 111). Фишан посочва прецеденти, от които вероятно и единият и другият са заимствали вдъхновение (Fichant, 1991: 129-39). Книгата като въплъщение на финитност/крайност позволява само краен брой варианти, генериращи библиотека или хоризонт на учеността. Корелат е едно, така да се каже, статично човечество, предпоставяно в конструкцията: „ако човечеството трае достатъчно дълго в сегашното си състояние...“. Първоначално сякаш това е изглеждало като неиздържаш критика пункт, била тя фактическа или идеологическа. Той се запазва в различните редакции, но в последният вариант е вече изместен от отчетлива емфаза върху разграничаването на фактически от рационални истини. С известна неувереност Фишан заключава, че „в последна сметка всичко става така сякаш Лайбниц е искал да пледира за някакво философско квази-оригенство (*quasi-origenisme*), изчистено от наивностите и непоследователностите, които са слабост на историческото оригенство.“ (Fichant, 1991: 173) Във формулирането на това мнение вероятно прекомерно е натежало вниманието към думата „апокатастасис“, останала като заглавие, докато споменът за Теренций е бил изличен. Може би си струва да се отбележи, че ако в междинния вариант *Доказателства за огромния и вечен Всемир*, Лайбниц експлицитно спекулира относно възможни възкресявания, в същия текст е позоваването към достойнството на природата. Във финалния вариант подобна спекулация липсва, но аргумент сега е, че „не подобава на божествената хармония да се дърпа все същата струна“.⁷ Все пак, дали това е хармонията създадена от (някой) бог или тя е достойна да бъде слушана от него?

⁷ „[...] divina harmonia consentaneum non est eadem chorda oberrare [...]“ (Leibniz, 1991: 74).

Темата, проследявана тук, звучи като нещо доста типично за започващото Просвещение: тя третира един парадокс, без предварително да е ясно как той може да бъде решен или отстранен. Схематично, три твърдения са координирани в умозаклучение:

при положение, че светът трае достатъчно дълго
и
ако един интервал от неговата история бъде описан с
достатъчна точност,
то
неизбежно описаното ще се повтори

Извън елемента на контраинтуивност, няма общоприета дефиниция за парадокс, но съдържателният и формалният аспект винаги могат да бъдат отчитани; също могат да се конструират и аналогии, които често са просветляващи⁸. За случая, например, може да се отбележи, че в група от 13 души поне двама са родени през същия месец или пък че в едно 11-цифрено число някоя цифра се повтаря. Именно с такъв похват Лайбниц гради своето доказателство. То е от тип, който логици и математици окачествяват като „неконструктивен“: по никакъв начин не може да се предскаже кога/къде точно ще се случи повторението, нито пък увеличение в броя на екземплярите го подобряват. В такъв смисъл аргументът е формално издържан, така че желанието за отстраняване на парадокса следва да намери реализация чрез критика на съдържанието, неговите предпоставки или самата семантика.

Тривиален ход е оспорването на първата предпоставка, още повече тя се оказва и идеологически съмнителна. „Достатъчно дълго” в математическата фразеология е прикрит начин да се каже „безкрайно дълго”, като се избягва обаче позоваването на този съмнителен предикат. „Достатъчно” е неопределено и то остава такова до посочването на определеност, която то да надвиши. Очевидно при едно християнство, ангажирано с догмата за страшен съд, светът може и да не трае „достатъчно дълго”. Лайбниц внимава и винаги уточнява „в настоящето

⁸ Фишан препраща към парадокса на Ришар. (Fichant, 1991: 161)

състояние”. Окончателният вариант дори загатва и за едно редуциро ад абсурдум: човечеството или светът няма да траят прекалено дълго, защото ще започнат да се повтарят и именно това той окачествява като неподобаващо.

Съвсем не е тривиално обаче оспорването на достатъчната точност. Лайбниц, както и всеки образован човек, знае, че повечето думи се отнасят до множества от екземпляри, които те характеризират по един или друг начин. Универсумът може да бъде поделен на краен брой непресичащи се класове, които да бъдат именовани, и това е винаги възможно, стига да се остави място за рубрика „други“ или нещо подобно. В такъв случай обаче пак се стига до ограничението, разкривано от изчерпващата комбинаторика: независимо дали определенията се използват по единично или по няколко и дори всички заедно, броят им остава ограничен. Сам Лайбниц е размишлявал над подобни схеми в многобройните си опити да създаде „Универсална Характеристика“, науката за всичко или поне азбуката на човешките мисли⁹. Но като логик и изобретател на бинарното смятане, той несъмнено разбира, че ефективността на понятийното мислене идва от неговата финитност: първата стъпка поделва универсума на А и не-А и при всяка следваща, броят на дяловете остава финитен, с потенциал да расте и по-нататък. Но той предпочита да счита тази епистемология за винаги недостатъчна, твърдейки, че различията между индивидите неизменно надхвърлят способите за описанието им. Помни се средновековното *individuum ineffabile*, един вид „индивидуализъм“, който при Лайбниц не е просто номинализъм (Лайбниц, 1974: III. 3). Но той несъмнено е не толкова схоластик, колкото математик и аналогията за математическата ирационалност със сигурност влияе на неговите възгледи. Ирационалните величини са онези, които не могат да бъдат изразени чрез дроб, иначе казано нямат ратцио в техническия смисъл на думата. При това се знае, че ирационалните числа са тези, в чието представяне няма периодичност т.е. циклично повторение¹⁰.

⁹ *De Alphabeto Cogitationum Humanarum* (A VI 271-3); изданието на Герхард включва раздел, озаглавен *Scientia Generalis. Characteristica*. (GP VII 1-253), а след него Кутюра е издавал още текстове.

¹⁰ Този ключов пример за разбиране на проблематиката е обсъждан в кореспонденцията на Лайбниц математика Тобалд Овербек (Leibniz, 1991: 88-90), който пък е публичен опонент на Петерсен

Лайбниц навярно знае и съответния аргумент срещу вечното завръщане, формулиран в астрономията: ако някои планетарни периоди се изразяват с ирационални числа, то никоя конфигурация на скитащите звезди няма да се повтори с абсолютна точност¹¹. Но това остава само като спекулативен и скептически аргумент, доколкото априори няма съображения за приемане на такава несъизмеримост, а напротив традиционната идея за хармония на сферите я е изключвала.

На това място може би следва да се открие едно евентуално недоразумение: повторение, такова каквото комбинаторното изчерпване предсказва, не означава цикличност (т.е. проста периодичност). Лайбниц обаче упоменава за голямата Платонова година (Callataÿ, 1996; Лозев, 2013) – една антична концепция, която дори да не е (била) добре позната, при всички случаи визира цикличност. Действително в своя *Тимей* Платон споменава за периодичното унищожаване на света от пожари и потоци (*Tim.* 23) и по-нататък в текста говори за съвършената година, при която скитащите звезди повтарят своя колективен ход (*Tim.* 39). При стоиците и по-късно двете идеи се сливат и завидна популярност добиват концепциите за вечното завръщане, като тотално унищожаване и възраждане на света, около които още тогава се водят разнородни спорове¹². Доколкото иде реч за цикличното завръщане към предишно положение, астрономите използват общо употребимата дума “апокатастасис” (Mugler, 1958: 75). Водени от религиозните си убеждения, множество автори отхвърлят тази концепция, като между тях е и Ориген. Повтарящата се катастрофа, която е начало и край на всяка великата година бива претълкувана като уникално събитие, с което познатото време свършва, и подобни автори налагат реинтерпретация на „апокатастасис“ като еднократно възстановяване, предполага се, на някакво първично съвършенство. Доколко Лайбниц е наясно с

¹¹ Аргументът е бил известен от античността (вероятно след Теодосий от Битиния), познат е през средновековието (когато Никола Орем му посвещава нарочен трактат *Tractatus de commensurabilitate vel incommensurabilitate motuum celi*), а Кеплер счита и че го е обосновал, вж. (Hon and Goldstein 2008); за един пример (Rescher, 2004: 231).

¹² Отзвук от тях е проблемът за тъждественост на повтарящото се, загатнат в края на текста. Вж. накратко и за справки (Gourinat, 2002).

деформирането на античните схващания и термини от християнската идеология, към която той сам е съпричастен, е въпрос трудно разрешим¹³.

Няма съмнение, че Лайбниц, както всеки автор, не пропуска поводите да преутвърждава свои собствени идеи и това личи в просъществуващото в текстовете подмятане срещу атомистите. В крайния вариант той дори внушава, че вечното завръщане е неизбежно следствие в епикурейството¹⁴. Сякаш забравя, че приемането на атомите неизменно идва с утвърждаване на безкрайност в света, че парадокс от типа, който той е разглеждал, изисква задължително някакво крайностяване. Но довода срещу атомистите той се старае да обърне в своя полза: съгласява се, че дори за нетелесни интелигенции броят на понятните и отчетливи доказателствата с крайна дължина е краен и че след изчерпването му за тях не остава друго освен да поумняват.

Парадоксът, от самото начало е ясно, идва от съчетаването на крайното и безкрайното. Лайбниц очевидно залага върху една стратегия на издребняване, която му спестява апелирането към разрастващата се безкрайност, видимо пазена за други цели. Декларативното отхвърляне на парадокса се появява малко след средата на текста:

ако за сетивността или за онова, което книгите могат да опишат, един предходен век се завръща, това завръщане няма да е пълно във всяко отношение, тъй като винаги ще има различия, макар недоловими и които не биха могли да се опишат в книга, понеже континуумът е действително поделен на безкрайност от части, така че във всяка част на материята има свят от безброй много твари, който не може да бъде описан от произволно дълга книга. (Leibniz, 1991: 72-3)

Силата на реториката вече е насочена повече срещу възможността за крайно описание, която е логически или епистемически момент, отколкото

¹³ Дискусията относно неговата употреба на „апокатастасис“ е започнала още преди работата на Фишан и продължава, както личи от тази на Форман в (Forman, 2018).

¹⁴ По-рано, а също и другаде (GP4, 481; GP7, 536), Лайбниц препраща към Демокрит, само че през един твърде съмнителен коментар на Плиний (*Hist. Nat.*, VII, 55). Неразличаването на атомистки и стоически възгледи, може да изглежда като неосведоменост, но без него заглавието и парадоксът биха загубили връзка.

срещу безкрайното траене (на човешкия род) – аргумент от друг порядък. Понататък се разгръща Лайбницовата пропаганда на мелиоризма, така че общата постановка, заложенa от Лайбниц, става достатъчно очевидна: не подобава на природата да се повтаря, т.е. винаги се появяват разлики; а priori те биха могли да са подобрения или обратното на тях, само че според някакъв принцип за най-доброто те неизбежно се оказват положителни. Регресът е само илюзия и според една натрапваща се образност от неговите текстове само „понякога отсъпваме, за да скочим по далеч”.

В последна сметка това което Лайбниц успява да покаже, е, че неговата убеденост в напредъка издържа и при допускането на някаква форма на вечното завръщане, но, както се разбира, тази форма е не повече от привидност. Комбинаторното изчерпване е математически достоверно, само че то няма неизбежно отношение към действителността.

Събраните от Фишан текстове датират от три десетилетия и проследяването на тяхната генеалогия несъмнено се преплита с разностранните занимания на Лайбниц през тези години. Едно по-внимателно разплитане би помогнало на изследователите да се отърсят от хипнотичното въздействие на гръцката дума „апокатастасис“, останала като заглавие (Forman, 2018: п.41). Фишан определено набляга на религиозните конотации, носени от нея, и така преутвърждава една връзка между идеите на Ориген и Лайбниц. Ако първият е развивал дострина, че всички души ще бъдат спасени, то вторият от рано е заключил, че „всяка субстанция трябва да достига до цялото съвършенство, на което е способна“.¹⁵ Сотериологическо послание обаче по-скоро витае около текста, отколкото присъства в него. Едно правдоподобно обяснение би било, че Лайбниц съвсем не толкова се изкушава от ерес, която да отхвърля, колкото се занимава с деконструирането на парадокс, който сам е изобретил.

¹⁵ [C'est une vérité certaine que] chaque substance doit arriver à toute la perfection dont elle est capable, et qui se trouve déjà dans elle comme enveloppée (1696: GP VII.543). Дадената чрез императив увереност навярно е била достатъчна за принцесата, към която е отпратено това пояснение.

Връщайки се към началото на текстовете Фишан посочва, че студентската дисертация за комбинаторното изкуство дължи не малко на книги, описвани като „развлекателна математика“ (Fichant, 1991: 128). Препратката към Архимед и неговия *Псамит* не остава незабелязана, а в този род съчинения Ревил Нец убедително изявява едно игрово начало, стремеж към изумителни мисловни ходове (Netz, 2009). Текстът на Борхес за Вавилонската библиотека упоменава или поне загатва почти всичко онова, което Лайбниц пише върху същата схема (Vasquez, 2018), но неговият лудически характер е несъмнен. Възможното ситуиране на съчиненото от Лайбниц между двете внушава идеята, че изкуството на инвенцията, което той често споменава, навярно е по-релевантно, отклоното теологическата сериозност. Лайбниц не само престроява парадоксалната библиотека в история, едно продължение, което е и оригинално и вторично, но и намира сугестивно заглавие за своя текст. Изначалната крилата фраза е формулирана негативно, но нейната естествена конверсия гласи приблизително „всичко, което ще се казва, вече е било казвано“. Историчното разширение, което Лайбниц прави, е към „всичко, което случва, ще е повторение“ – със своята комбинаторика той предварително е решил *загадката на всеобщото завръщане*, фраза, която по-късно пренамира в заглавието на Петерсен. След като са общували активно, Лайбниц навярно е счел, че „всеобщо завръщане“ е едно подходящо заглавие за есето, което пише. Връщане към комбинаторното доказателство напомня, че то гарантира повтарянето на поне едно нещо и *съвсем не на всичко*. Когато Лайбниц изтъква, че повторението е несъвършено, това включва и възможността не всичко отново да участва в него: „ако някои неща се повтарят по-често, не е необходимо всички да се повтарят“ (Leibniz, 1991: 73). Естествено, втората дума в заглавието отпада (Fichant, 1991: 195).

Сравнение на последната редакция с предходния текст открива най-вече добавки – обемът нараства повече от двойно. В предпоследния вариант Лайбниц е написал: „следователно, ако човешкият род трае достатъчно дълго в сегашното си състояние, би настъпило време, в което самият живот на индивидите би се повторил детайлно при същите обстоятелства. Например аз, пребиваващ в един град, на брега на река Лейне, наречен Хановер, зает с историята на Брауншвайг, пишещ на същите приятели писма със същото съдържание“ (Leibniz, 1991: 72–3).

Примерът за оборваната теза въвлича един „аз“, като загатва, че неговата субективност и дори рефлексия не са достатъчни аргументи. Реториката на мислещото его сякаш се е сторила прекалено мощна на Лайбниц, така че в последния останал текст тя е прехвърлена от другата страна, в опровержението. Там признатата непълнота е очертана с пояснението, че „само чрез пресмятане не може да се докаже, че Леополд I или Луи XIV или аз или някой друг ще се завърне точно“ (Leibniz, 1991: 65). Също както за природата, текстовете свидетелстват, че не подобава за достойнството на Лайбниц да се повтаря.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Борхес Х. (1989), *Вавилонската библиотека* в сб. *Вавилонската библиотека*, София: Наука и Изкуство.
- Лайбниц Г. (1974), *Нови опити върху човешкия разум*, София: Наука и Изкуство
- Лозев А. (2013), *Рециклирането на Платон*, [личен ръкопис].
- Callataÿ G. de (1996), *Annus Platonicus, a study of world cycles in Greek, Latin and Arabian sources*, Louvain: Publication de L' Institut Orientaliste de Louvain #47.
- Ettlinger M. (1921), *Leibniz als Geschichtsphilosoph*, München: Josef Kösel & Friedrich Pustet.
- Fichant M. (1991), *Plus ultra*, в Leibniz. G., *De l'Horizon de la doctrine humaine (1693). La restitution universelle (1715). Textes inédits, traduits et annotés par M. Fichant, suivis d'une postface* Paris:Vrin, pp. 125–216.
- (1991a), *Ewige Wiederkehr oder unendlicher Fortschritt: Die Apokatastasisfrage bei Leibniz*, *Studia Leibnitiana*, Bd. 23, H. 2, pp. 133–50.
- (1992), *Leibniz y el eterno retorno. Algunas reflexiones sobre la idea de apocatástasis*. *Revista de Filosofía*, V(8), pp. 283–302.
- Forman D. (2016), *The Apokatastasis Essays in Context: Leibniz and Thomas Burnet on the Kingdom of Grace and the Stoic/Platonic Revolutions*. In Wenchao Li (ed.), *Für Unser Glück oder das Glück Anderer. Vorträge des X. Internationalen Leibniz-Kongresses*. G. Olms. Bd. IV, pp. 125–37.
- (2018), *Leibniz on Human Finitude, Progress, and Eternal Recurrence: The Argument of the 'Apokatastasis' Essay Drafts and Related Texts*. *Oxford Studies in Early Modern Philosophy* vol. VIII, ed. D. Garber, D. Rutherford, Oxford UP.
- Gourinat J.-B. (2002), *Éternel retour et temps périodique dans la philosophie stoïcienne*, *Revue philosophique de la France et de l'étranger* 2002/2 (Tome 127) pp. 213–27.

- Hon G., and Goldstein B. (2008), *From Summetria to Symmetry: The Making of a Revolutionary Scientific Concept*, Springer Science + Business Media B.V.
- Leibniz. G., (1991), *De l'Horizon de la doctrine humaine (1693). La restitution universelle (1715). Textes inédits, traduits et annotés par M. Fichant, suivis d'une postface "Plus ultra"*, Paris: Vrin.
- *Sämtliche Schriften und Briefe*, Berlin: Akademie Verlag, (1923 -) Reihe VI, Bd. I–V
- *Die philosophischen Schriften*, hrsg. von C.I. Gerhardt, (Berlin 1875-90), Bd. I-VII, reprint, Hildesheim: Olms 2016.
- *Dissertatio de arte combinatoria*, 1666, *Sämtliche Schriften und Briefe* (Berlin: Akademie Verlag, 1923), A VI 1, p. 163; също (GP IV 30).
- Mugler C. (1958), *Dictionnaire historique de la terminologie géométrique des grecs*, Paris: Klincksieck.
- Netz R. (2009), *Ludic Proof: Greek Mathematics and the Alexandrian Aesthetic*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Petersen J. (1700), *Mysterion apokatastaseos panton, Das ist Das Geheimnis Wiederbringung aller Dinge*, Frankfurt aM.
- Rescher N. (2004), *Leibniz's Quantitative Epistemology*, *Studia Leibnitiana* Bd. 36, H. 2, pp. 210–31.
- Vásquez L. (2018), *Apocatastasis Panton: el caso del eterno retorno*. *Revista Filosofía UIS*, 17(2), pp. 263–275.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Библиографски бележки към Leibniz. G., *De l'Horizon de la doctrine humaine (1693). La restitution universelle (1715). Textes inédits, traduits et annotés par M. Fichant, suivis d'une postface "Plus ultra"*, Paris: Vrin, 1991 (218p).

В изданието са включени 6 основни текста, като латинските са преведени на френски език. По-долу са указани са страниците им и са отбелязани някои издателски подробности, вкл. актуално достъпните в мрежата версии на английски език, както и други.

1/L. 35-9: <Без Заглавие – 1693 (C 530)>

A VI.5 N1130 (Vorausedition Nov. 2017) *De l'usage de l'art des combinations*.

Първото издание е Couturat L., *Opuscules et fragments inédits de Leibniz. Extraits Des Manuscrits de La Bibliothèque Royale de Hanovre*, 1903, pp. 530–3 и със заглавието *De l'horizon de la doctrine humaine*; макар това да е по-скоро преамбюл към текста с това

заглавие. В 2003 Beeley го публикува като *Sur la calculabilité du nombre de toutes les connaissances possibles* заедно с превода *On the Calculability of the Number of All Possible Truths* [вж. *The Leibniz Review*, 13 (2003), pp. 83–10.]

2/ L. 39-53 De l'horizon de la doctrine humaine

3/ L.54-67 Horizon rerum humanarum

Първоначално Лайбниц озаглавява текста *Horizon doctrinae humanae*, което е превод на френското *De l'horizon de la doctrine humaine*, после добавя *actionisque*, преди да го смени. Текстът дублира на латински около страница и половина от встъпителната част на предходния; превод на англ *The Horizon of Everything Human*

4/L. 56-61 Demonstrationes de Universo immenso aeternoque; de Mundis et aevis; deque rerum longiquarum et futurarum statu', в превод на англ. *Demonstrations concerning the immeasurable and eternal universe; concerning worlds and ages; and concerning the state of remote and future.*

5/ L. 61-67 Apokatastasis panton (Αποκατάστασις πάντων).

На френски език е предадено от Фишан като *La restitution universelle*.

6/ L. 67-77 Apokatastasis (Αποκατάστασις)

В превод на немски и под заглавието *Apokatastasis panton* в Ettliger M., *Leibniz als Geschichtsphilosoph*, München: Josef Kösel & Friedrich Pustet, 1921; Фишан отчита този обръкващ прецедент, а Лойд Стрикленд озаглавява английския превод 'Revolution'.